

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

GULISTON DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI

MEDIAMAKONDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNING IJTIMOIY-FALSAFIY MUAMMOLARI

mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy konferensiya

MATERIALLARI TO‘PLAMI

15-16 may 2024-yil

Guliston-2024

UO‘K 316.77:1

BBK 60.56+73

M 39

Mediamakonda axborot madaniyatini shakllantirishning ijtimoiy-falsafiy muammolari. / Respublika ilmiy-amaliy konferensiya materiallari to‘plami. – Guliston, “Ziyo nashr-matbaa” nashriyoti, 2024-y. 624-bet.

Respublika ilmiy-amaliy konferensiya O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Ma’muriy islohotlar doirasida oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar sohasida davlat boshqaruvini samarali tashkil qilish chora-tadbirlari to‘g‘risida” 2023-yil 4-iyuldagi PQ-200 qarori 9-bandida belgilangan topshiriq ijrosini ta’minlash maqsadida 2024-yil 20-martdagi 76-sonli buyruqqa asosan o‘tkazildi.

Konferensiya materiallari to‘plamidagi maqola va tezislarni tahlil va hisob metodlarini qo‘llash va takomillashtirish yo‘nalishida ilmiy izlanishlar olib borayotgan professor-o‘qituvchilar, ilmiy xodim-izlanuvchilar, va magistrantlar hamda talabalar uchun mo‘ljallangan.

Mazkur to‘plamga kiritilgan materiallarning mazmuni, undagi statistik ma’lumotlar va me’yoriy hujjatlar sanasining to‘g‘riligiga hamda tanqidiy fikr-mulohazalarga mualliflarning o‘zlari ma’suldirlar.

Mas’ul muharrirlar:

J.X.Karshibayev, b.f.d. professor.

B.T.Tuychiyev, f.f.d. professor.

F.N.Jo‘raqulov, s.f.d. professor.

Taqrizchilar:

B.Ochilova, f.f.d. professor.

O.R.Musayev, f.f.d. professor

K.Kalonov, sot.f.n. professor

N.B.Abdullayeva, f.f.d. professor

Tahririyat hay’ati:

N.Saidkulov, A.Mansurov, Sh.Isaxova, N.Tursinkulov, X.Yarbayev, O.Yusufaliyev

ISBN 978-9910-792-50-2

© “Mediamakonda axborot madaniyatini shakllantirishning ijtimoiy-falsafiy muammolari” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy konferensiya materiallari, 2024

© “Ziyo nashr-matbaa” nashriyoti, 2024

Umumiy jihatdan ularning o'zini uch guruhga ajratish mumkin, harbiy faoliyat bundan mustasno emas:

- jismoniy qiyinchiliklar;
- fiziologik qiyinchiliklar;
- psixologik qiyinchiliklar[5].

Davlat mudofaasini ta'minlashda birinchi navbatda fiziologik, psixologik va informasion qiyinchiliklar turadi. Bu bevosita harbiy xizmatning maqsadi bilan bog'liqdir. Ya'ni, keng qamrovli harakatlar aqliy mehnatni talab qilib, tashqi xavf va xatarlarga doir axborot oqimining monitoringini olib borishni talab etadi. Buning natijasida charchoq, psixologik beqarorlik kabilari kelib chiqishi mumkin. Mazkur axloqiy-ruhiy holat harbiy faoliyatga tayyorlashda kursantlarni:

- a) harbiy-kasbiy bilim olishini;
- b) emotsional-irodaviy barqarorligini;
- g) keng axborotlar oqimidan real va potensial xavf-tahdidlarga doir bo'lganlarini ajrata bilishni;
- d) harbiy qurol-aslaha va texnikalarni turi, ularni qo'llash tartibini;
- e) turli geosiyosiy jarayonlarni o'rganib borishni;
- j) mintaq va jahondagi harbiy-siyosiy vaziyatni tahlil qilish kabilarni bajara olishga tayyorlashni taqozo etadi. Buning uchun, harbiy ta'lim muassasasi va qo'shin orasidagi munosabatlarni davlat mudofaasini ta'minlash nuqtai nazarida asosida o'rganib, kursantlarni kompetensiyaviy yondashuv asosida mudofaani ta'minlashga tayyorlash lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ўзбекистон Республикаси Қуролли Қучларига 30 йил. – Тошкент: Замин нашр, 2022. - 467 б.
2. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. - Т.: Ўзбекистон, 2019. – Б.74.
3. Самаров Р. Мудофаавий онг детерминанти: тахдидларни аниқлаш ҳамда бартараф этиш механизмининг методологик жиҳатлари / Глобаллашув шароитида маънавий тахдидларнинг олдини олиш – ватанпарварлик тарбияси омили сифатида. Республика илмий – амалий конференция материаллари тўплами. – Тошкент: Миллий гвардия Ҳарбий-техник институти, 2018. - Б. 21-24.
4. Гусева А.С., Деркач А.А. Оптимизация гуманитарно-технологического развития госслужащих: теория, методология, практика. – М.: Агентство "Квант", 1997. - 299 с.
5. Лисняк А.Н. Преодоление трудностей в особых и экстремальных условиях деятельности. Акмеология: методология, методы и технологии / Материалы научной сессии, посвященной 75-летию члена корреспондента РАО, Президента МААН Н.В. Кузьминой / Под общей редакцией доктора психологических наук, профессора. А.А. Деркача. - М.: РАГС. 1998. - С.40.

TALABA-YOSHLARNING IJTIMOY TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISHDA MEDIASAVODXONLIK VA AXBOROT MADANIYANING ROLI

A.Umarov

Andijon mashinasozlik instituti tayanch doktoranti

Jahon tajribasida oliy ta'lim muassasalari talabalarining kasbiy, ijtimoiy, shaxsiy kompetensiyalarini rivojlantirish bilan bir qatorda, global dunyoda tez sur'atlar bilan kechayotgan ta'limni axborotlashtirish jarayonlariga mos ravishda ularni mediamadaniyatni rivojlantirish bir tomondan ta'lim muassasasining vazifasi sifatida qaralsa, boshqa tomondan mehnat bozorining bo'lg'usi mutaxassislariga qo'ygan muhim talablaridan biri bo'lib bormoqda. O'quv jarayonida zamonaviy mediatexnologiyalarni qo'llanilishi, axborot texnologiyalari (optik

effektlar, 3D-ta'lim zallari) asosida loyihalash faoliyatini shakllantirish va rivojlantirish, kiberpedagogika, masofaviy ta'lim shakllarini keng tatbiq etish; ochiq ta'lim resurslari, aralash ta'lim (online/offline) texnologiyalarining qo'llanilishi, bu orqali ta'limning samaradorligi oshirish va muntazam ravishda rivojlantirib borish dolzarb muammo sifatida qaralmoqda.

Mamlakatimiz ta'lim tizimini xalqaro ta'lim standartlari bilan uyg'unlashtirib, oliy ta'lim muassasalarida kadrlar tayyorlash sifati hamda raqobatbardoshligini ta'minlash, jahon amaliyotiga asoslangan oliy ta'lim tizimining sifat darajasini oshirish, talabalarning mediakompetentligini rivojlantirish, ularda mediamadaniyatni tarkib toptirish oliy ta'lim tizimining ustuvor yo'nalishlardan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Ta'limni axborotlashtirish sharoitida zamonaviy axborot va kompyuter texnologiyalari, internet tizimi, raqamli va keng formatli telekommunikatsiyalar bugungi kunda masofadan o'qitish shaklining asosini tashkil etib, bu jarayonda butun faoliyat axborot masalasiga qaratiladi.

Bugungi kunda global darajada axboriy ifloslanish, shuningdek, axborotning nomaqbul shakllari paydo bo'layotgani soxta va yolg'on ma'lumotlardan himoyalani zaruratini yuzaga keltirmoqda. Axborot xavfsizligi va kiberxavfsizlik muammosining dolzarblashuvi, axborotning tovar sifatidagi tijoriy funksiyalari oshishi, mediaga qaramlik, feyk axborot va manipulyativ ta'sirning kengayishi aholining, xususan, yoshlarning axborot madaniyatini shakllantirishni taqozo etmoqda. Bu vazifani mediamadaniyatni rivojlantirmasdan amalga oshirishning imkoni yo'q.

Ma'lumki, bugungi kunda mediasavodxonlik, axborot madaniyatini rivojlantirishda qanday o'ziga xosliklar mavjudligi ijtimoiy-pedagogik tadqiqotlarning asosiy yo'nalishi sifatida qaralmoqda ("media" atamasi – XX asrda dastlab ommaviy madaniyatni shakllantiruvchi vositalarga nisbatan qo'llangan)[1]. Shunday ilmiy tadqiqotlardan biri Respublika Ma'naviyat va ma'rifat markazi huzuridagi Ijtimoiy-ma'naviy tadqiqotlar instituti tomonidan o'tkazilgan tadqiqotning ilmiy ahamiyati muhim ekanligini ta'kidlash o'rinli. Unda keltirilgan statistik tahlil mediasavodxonlikni rivojlantirish borasidagi ishlarining hajmi katta ekanligini yaqqol ko'rsatib beradi. Mazkur tadqiqotda respublikaning barcha hududidan 7 ming 827 nafar talaba-yoshlar ishtirok etdi. Ilmiy-statistik, sotsiologik tadqiqot natijalari talaba-yoshlarda mediamadaniyatni rivojlantirish zarurat ekanligini empirik jihatdan tasdiqlaydi. Yildan-yilga talaba-yoshlarning mediaga, raqamli olamga murojaat imkoniyatlari kengayib bormoqda. Ular mediadan, xususan internetdan faol foydalanmoqda.

Auditoriyaning axborot olish manbasi, media bilan munosabatlarini aniqlash maqsadi ko'zlangan "Axborotni ko'proq qayerdan olasiz?" degan savolga ishtirokchilarning 43 foizi ijtimoiy tarmoq va messengerlar, 36,6 foizi internet saytlari, 0,3 foizi gazeta-jurnal, 2,9 foizi televidenie, 1 foizi radio, 7,4 foizi kitob, 9,7 foizi ota-ona, o'qituvchi va do'stlar bilan muloqotdan, degan javoblarni bergan.

"Kuniga necha soat internetdan foydalanasiz?" degan savol natijalariga ko'ra yoshlarning 4,9 foizigina har kuni internetdan foydalanmasligi ma'lum bo'ldi. Ishtirokchilarning asosiy qismi esa 1 soatdan 12 soatgacha bo'lgan vaqt oralig'ida faol foydalanadi: 12,5 foizi – 1 soatgacha, 34,4 foizi – 1-3 soat oralig'ida, 32,4 foizi – 3-5 soat, 13,1 foizi – 6-12 soat oralig'ida. 12 soatdan ko'p foydalanuvchilar soni 2,7 foizni tashkil etadi.

"Internetda nima bilan shug

'ullanasiz?", degan savolga 54,1 foiz ishtirokchi "saytlardagi yangiliklarni kuzataman", degan javobni bergan. Demak, internetning imkoniyati keng bo'lish bilan bir qatorda yangiliklar uzatish funksiyasi etakchilik qiladi.

"Qidiruv tizimlaridan foydalanaman", degan javob 32,9 foizni tashkil etsada, respondentlar qidiruv tizimlari optimizatsiyasi tushunchasi bilan tanish emas. So'rovnoma ishtirokchilarining 45 foizi elektron kitob o'qishi, 16,1 foizi onlayn shaklda o'qishi media imkoniyatlaridan ta'lim sohasida keng foydalanilayotganini tasdiqlaydi. Bu o'rinda shu narsa aniq bo'ldiki, mediadan faol foydalanish media-ta'limning tanqidiy tafakkurni shakllantirish maqsadiga mos. Ishtirokchilarning 4,5 foizi onlayn ishlaydi. Ijtimoiy tarmoqlarda muloqot 31,5, film va seriallar tomoshasi 15,5, foto va video yuklash 14,7, o'yinlar 3,7 foiz ovoz olgani media bilan munosabatlarni tartibga solish, mediaga foydali maqsadda murojaat etish zaruratini namoyon etadi[2]. Tadqiqot natijalaridan kelib

chiqib ta'kidlash lozimki, mediadan, internetdan, raqamli axborot manbalardan foydalanishda ratsionallikni ta'minlash zarurati mavjud.

Auditoriyani dezinformatsiyadan himoyalash va jamiyatda sog'lom axborot muhitini shakllantirish uchun global tarmoq yoki OAVdan foydalanishda texnik cheklovlarni qo'yishga zarurat qolmaydi. Mediaga qaram insonlar soni kamayadi. Sog'lom axboriy muhit iqtisodiyotning barcha tarmoqlari rivojiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Mediamadaniyatni joriy etishda xorijiy tajribani to'g'ridan-to'g'ri ko'chirmay, milliy modelni yaratish zarurati mentalitet, axboriy muhit va axboriy muammolar turlichaligi bilan ham izohlanadi. Masalan, mediamadaniyatga doir xorijiy qo'llanmalarda axloqiy og'ishlar va diniy masalalardagi ba'zi misollar, qarashlar, nuqtai nazarlar o'zbek milliy mentaliteti, asriy qadriyatlariga mos emas. Mediamadaniyatni rivojlanish asoslari avvalambor oilada shakllanadi. Salbiy ta'sirli axborot, media-mahsulotlardan himoyalashda oila ijtimoiy institutidan samarali foydalanish zarur. Mediaiste'molning nazorat qilinishi, media-olam haqida dastlabki ko'nikmalar oilada shakllantirilishi kerak. Umumta'lim maktablarida mediamadaniyatni alohida mustaqil fan, tanlov fan yoki mustaqil kurs sifatida o'qitish maqsadga muvofiq.

Umuman olganda talaba shaxsida mediasavodxonligini rivojlantirish o'zini-o'zi yo'naltirilgan ta'lim jarayoni hisoblanadi. Bu jarayon shaxsning o'z qarorlarini shakllanishi, o'z-o'zini o'rganish kompetensiyasini maqsadli rivojlantirish orqali mustahkamlanishi mumkin. Ta'limning axborotlashtirish sharoitida shaxsiy va kasbiy rivojlanish o'z-o'zini o'rganish kompetensiyasi asosidagini samarali bo'lishi mumkin. Mustaqil ta'lim yordamida o'quv jarayonini rejalashtirish, amalga oshirish va baholashni faol shakllantirish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Уматалиев З. Медиахавфсизлик ёшларимиз келажигининг пойдевори сифатида: “Илмий-педагогик ва ўқув-методик нашрлар орқали информациявий тахдидларга қарши курашиш: профилактика, технология, механизм” мавзусидаги республика илмий-амалий конференция тўплами. – Т.: 2017. – 223 б.
2. Jumanova S. Kreativ fikrlash. – T. Litres bosmaxonasi, 2022. – 31 b.
3. Словарь терминов по медиаобразованию, медиапедагогике, медиаграмотности, медиакомпетентности / под ред. А.В.Федорова. – Таганрог: Изд-во Таганрог. гос. пед. ин-та. – 2010. – 24 с.
4. Понимание медиа. – М.: Жуковский, 2003. – С. 44.

G'ARBIY YEVROPADA UYG'ONISH DAVRI O'Z-O'ZIDAN YUZ BERIB QOLMADI

Maftuna Shonazarova

Guliston davlat pedagogika instituti talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada dunyo madaniyatini rivojlanish bosqichlarining yuqori nuqtasi bo'lgan va insoniyatning umumiy bilimlarining xalqlar uchun birdek yoyilishida asos bo'lib xizmat qilgan davr, Renessans haqida fikr yuritiladi. Ilm-fan qaysidir mudroq yo'nalishlarini uyg'otish bilan butun insoniyatning uyg'onishiga asos bo'lgan Sharq va Garb Renessansi va ularning o'zaro bog'liqlik jihatlariga e'tibor qaratiladi.

Kalit so'zlar: Renessans, Sharq mamalakatlari, gumanistik g'oyalar, buyuk kashfiyotlar, Dorul-hikma, Ma'mun akademiyasi, grek-arab fani, feodal jamiyat.

So'nggi vaqtlarda yurtimizda Uchinchi Renessans atamasi kun mavzusiga aylangan. Xo'sh, o'zi Renessans davri deyilganda qanday davr nazarda tutiladi? U ilk bor qachon qayerda paydo bo'lgan? Sharq va G'arb Renessansi va ularning farqli jihatleri otabobolarimizning Renessans davriga yaratib bergan poydevorlari qanday bo'lgan?